

УДК 376.1/.22:379.85(477)

Олександр Бейдик, Олеся Топалова

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ПРОГРАМ З ТУРИЗМУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Розглянуто питання впровадження інклюзивних програм з туризму в загальноосвітніх та позашкільних закладах України, що обумовлено створенням інклюзивних груп в освіті, туризмі, фізичній культурі, спорті для самореалізації, адаптації, фізичної та соціально-психологічної реабілітації, проведення змістовного дозвілля, участі в туристських заходах дітей з функціональними обмеженнями. Особлива увага приділяється проблемам та перспективам створення єдиного туристського простору для дітей-інвалідів, дітей різних спеціалізованих груп здоров'я та здорових дітей.

Ключові слова: дитина-інвалід, інклюзивне навчання, інклюзивна програма, інклюзивна група, туристський простір, соціально-психологічна реабілітація, безбар'єрне середовище.

Александр Бейдик, Олеся Топалова. ВНЕДРЕНИЕ ИНКЛЮЗИВНЫХ ПРОГРАММ ПО ТУРИЗМУ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ. Рассмотрены вопросы внедрения инклюзивных программ по туризму в общеобразовательных и внешкольных заведениях Украины, что обусловлено созданием инклюзивных групп в образовании, туризме, физической культуре, спорте для самореализации, адаптации, физической и социально-психологической реабилитации, проведения содержательного досуга, участия в туристских мероприятиях детей с функциональными ограничениями. Особое внимание уделяется проблемам и перспективам создания единого туристского пространства для детей-инвалидов, детей специальных групп здоровья и здоровых детей.

Ключевые слова: ребенок-инвалид, инклюзивное обучение, инклюзивная программа, инклюзивная группа, туристское пространство, социально-психологическая реабилитация, безбарьерная среда.

Alexander Beydik, Olesya Topalova. IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE TOURISM PROGRAMS IN GENERAL EDUCATION AND NON-FORMAL INSTITUTIONS OF UKRAINE. The article discusses the relevance of implementing inclusive programs for tourism in general and non-school institutions of Ukraine, due to the creation of inclusive groups in education, tourism, physical culture and sport for self-adaptation, physical, social and psychological rehabilitation of meaningful leisure, participation in tourism activities of children with functional limitations. Particular attention is paid to the problems and prospects of creating a single tourist space for children with disabilities, children, special groups and child health.

Key words: disabled child, inclusive education, inclusive program, inclusive group, camping space, social and psychological rehabilitation, barrier-free environment.

Постановка проблеми. Аналізу адаптивного туризму, інклюзивним програмам, які впроваджуються в цей спеціалізований туристський сегмент в Україні, присвячений ряд державних законів, концепцій, наукових публікацій та науково-практичних розробок [1-7].

На сьогодні в Україні діти-інваліди володіють усією повнотою прав на рівній основі з дітьми без інвалідності. Підтвердженням цьому є ст. 1 ЗУ «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», відповідно до якої інваліди, у т.ч. діти з інвалідністю, в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Створення інклюзивних груп в освіті, туризмі, фізичній культурі та спорті є основним завданням для розв'язання проблем щодо самореалізації, адаптації, фізичної та соціально-психологічної реабілітації, проведення змістовного дозвілля, участі в туристських заходах дітей з функціональними обмеженнями. Розробка та впровадження інклюзивних програм в загальноосвітніх та позашкільних закладах потребують детальних досліджень галузі медицини, педагогіки, психології, туризму тощо. Актуальність даної теми обумовлена стрімким розвитком інклюзивного навчання в освіті, збільшенням чисельності дітей-інвалідів в загальноосвітніх та позашкільних закладах України та необхідністю створення інклюзивних груп та програм в туризмі.

Метою публікації є обґрунтування

впровадження інклюзивних програм для занять туризмом в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України, для вирішення якої були поставлені наступні завдання:

- розкрити поняття дитина-інвалід та розглянути основні причини інвалідності у дітей;
- окреслити перспективи та основні напрями створення інклюзивних груп в туризмі.

Виклад матеріалів дослідження. Значну частку в структурі осіб з інвалідністю становлять діти-інваліди. Зокрема, їх чисельність станом на 1 січня 2013 р. сягнула 167 тис. осіб (2,0 % від усього дитячого населення). Порівняно з даними на 1 січня 2012 р. загальна чисельність дітей-інвалідів збільшилася на 0,5 %. Показник інвалідності на 10 000 дітей за останні 3 роки зріс на 4,0 %, що зумовлено впровадженням відповідно до рекомендацій Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я з 1 січня 2007 р. порядку реєстрації випадків народження та смертності [2]. Дитина-інвалід – особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист. Причинна структура первинної інвалідності у дітей протягом останніх 10 років в Україні залишається стабільною: на I місці – вроджені аномалії, деформації та хромосомні порушення – 30,0 % (2002 р. – 22,7 %); на II – хвороби центральної нервової системи – 17,9 % (2002 р. – 16,7 %); на III – розлади психіки й поведінки – 13,9 % (2002 р. – 15,4 %) (рис. 1). У віковій структурі дітей-інвалідів основну групу становлять діти шкіль-

ного віку від 7 до 14 років – понад 49,0 %, на другому місці – діти віком від 15 до 17 років – понад 23,7 %, на третьому – діти від 3 до 6 років – близько 20 % (рис. 2).

Аналіз вікової структури показує, що значна кількість дітей-інвалідів - це діти шкільного віку, для яких останнім часом на державному рівні визнано пріоритетним спільне (інклюзивне) навчання. Інклюзивне навчання (від фр. *inclusif* – включаю в себе, лат. *include* – заключаю, включаю) – це спільне навчання здорових дітей та дітей-інвалідів у загальноосвітніх навчальних закладах. Розвитку та впровадженню концепції інклюзивного навчання дітей з інвалідністю, удосконаленню управлінської структури, впровадженню інноваційних педагогічних технологій значною мірою сприяє співпраця МОН з громадськими організаціями, які опікуються питаннями

державної підтримки, соціального захисту громадян з інвалідністю. При цьому центральному органі виконавчої влади створено Громадську раду (наказ МОН від 24 травня 2012 р. № 623) та Експертно-консультативну раду з питань аутизму (наказ МОН від 28 травня 2013 р. № 621). Спільна або інклюзивна освіта передбачає реформування навчальних закладів таким чином, щоб вони повністю відповідали вимогам та потребам осіб з інвалідністю, а саме: перепланування навчальних приміщень відповідно до вимог безбар'єрного архітектурного середовища (облаштування пандусів, одноповерховий дизайн навчальних закладів, переобладнання місць санітарно-гігієнічного призначення), адаптація навчальних планів та програм загального оздоровлення до потреб інвалідів, введення до штатів навчальних закладів сурдоперекладачів тощо.

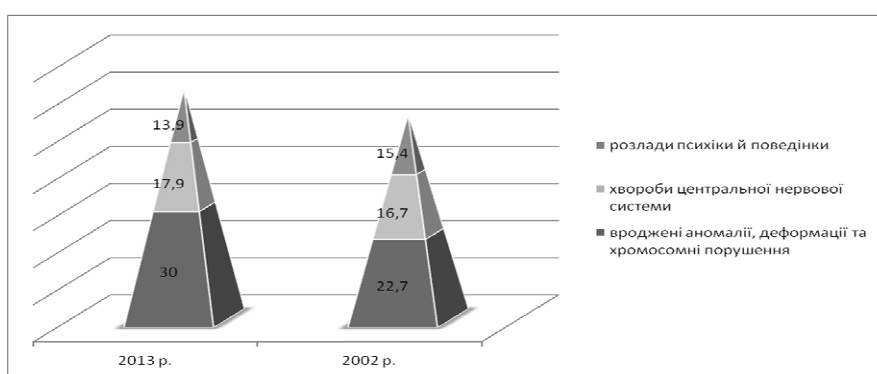

Рис. 1. Причинна структура первинної інвалідності у дітей протягом останніх 10 років в Україні (побудовано авторами за даними на 1 січня 2013 р.)

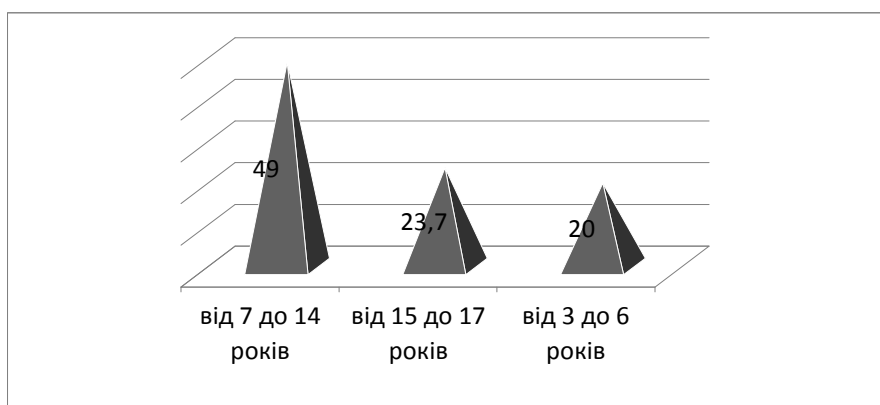

Рис. 2. Вікова структура дітей-інвалідів (побудовано авторами за даними на 1 січня 2013 р.)

Можна припустити, що саме завдяки поширенню процесів інклюзії кількість спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів та дітей з інвалідністю в них останніми роками скорочується. Завдяки розвитку інклюзивної освіти в Україні в 2012 р. кількість дітей з особливими потребами, інтегрованих у загальноосвітні навчальні заклади, у т. ч. дітей-інвалідів, становила понад 70 тис. осіб, з яких понад 13 тис. – навчались за індивідуальною формою. За статистичними даними у загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 н. р. навчалася близько 60 тис. дітей-інвалідів. Найбільша частка дітей з інвалі-

дністю навчалась у загальноосвітніх навчальних закладах в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Луганській, Львівській областях. Найменшою частка таких дітей була в Чернігівській, Сумській, Черкаській, Кіровоградській, Миколаївській, Херсонській, Тернопільській, Чернівецькій, Закарпатській областях та м. Севастополь (рис. 3). У 2012 р. найбільше загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням було в областях: Дніпропетровській – 59, Київській – 41, Рівненській – 29, АР Крим – 27, Чернівецькій – 27, Чернігівській – 26, Полтавській – 25, Херсонській – 22, Сумській – 17 [3].

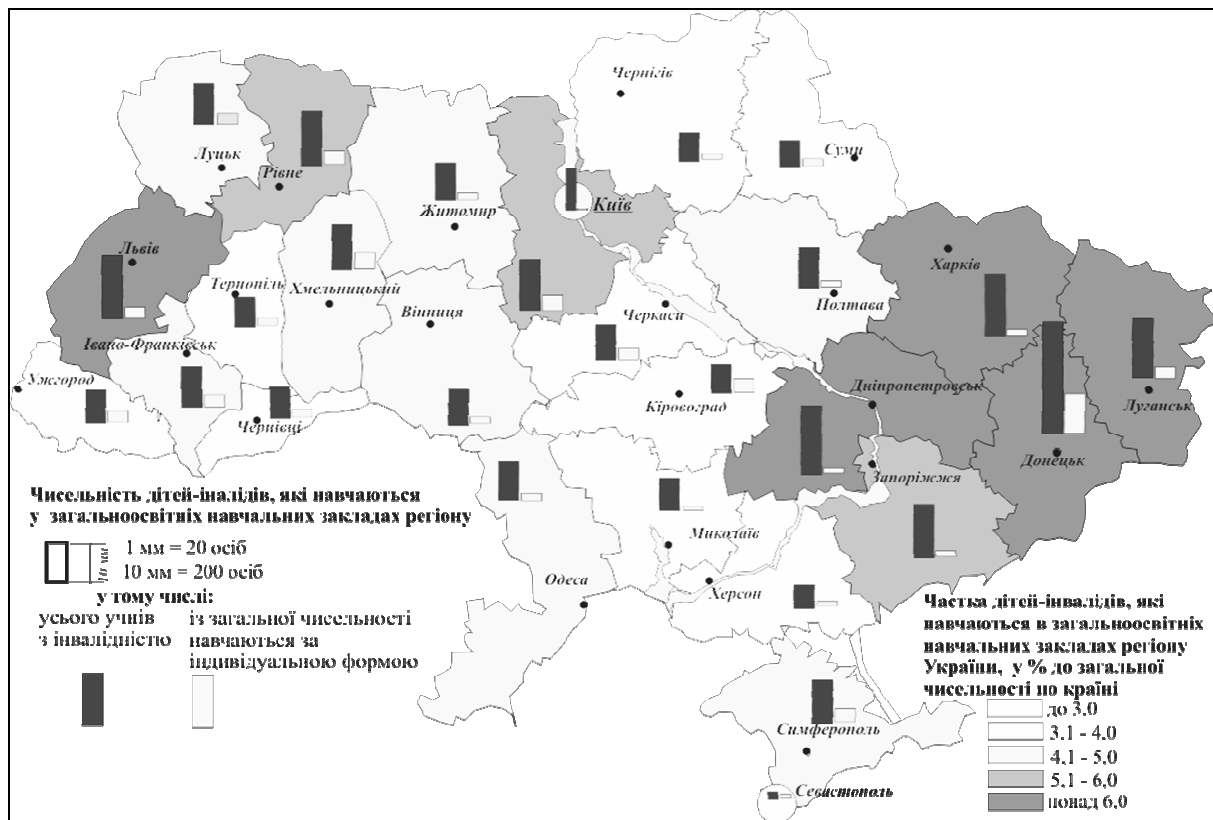

Рис. 3. Чисельність дітей-інвалідів, які навчалися у загальноосвітніх навчальних закладах за регіонами України станом на 2012/2013 навчальний рік (за даними МОН, 2013р.)

В структурі сучасної сфери освіти, до якої належать загальноосвітні (школи, гімназії, ліцеї, колежіуми) та позашкільні заклади можна виділити наступні складові:

- позашкільні навчальні заклади;
- інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та поза навчальний час, до яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, у т.ч. школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I—II рівнів акредитації;
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;
- культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та ін. навчальні заклади, установи;
- фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Позашкільні навчальні заклади за організаційно-правовими формами поділяються на заклади державної, комунальної, приватної форм власності та характеризуються відповідним видом діяльності. Позашкільні заклади, які є об'єктом дослідження в аспекті створення інклюзивних програм, мають туристсько-краєзнавчий напрям, що полягає у залучен-

ні вихованців (учнів і слухачів) до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства. Інклюзивна група – це група, в якій практикується заняття у секціях загальноосвітнього або позашкільного закладів за участю дітей спеціальної групи здоров'я та дітей-інвалідів разом з загальною групою за спеціально розробленою інклюзивною програмою. Інклюзивна програма – це система спеціальних заходів адаптованих до різних потреб дітей, що базується на принципі забезпечення права дітей навчатися за місцем проживання та передбачає заняття в умовах загальноосвітнього та позашкільного закладу, незалежно від соціального статусу дитини. За даними інформаційних довідників дитячі туристські бази і табори, центри туризму та краєзнавчої роботи учнівської молоді та станції юних туристів України, обласного та республіканського значення пропонують відвідувачам окрім тренувальних занять різними видами туризму, активно приймають участь у спортивних іграх, змаганнях, дискотеках, конкурсах, вікторинах, туристських походах, екскурсійних програмах та заняттях на скелетродомі [4,5]. Але не всі вони спроможні надати послуги для участі в процесі навчання або активного оздоровлення для дітей-інвалідів. Основною проблемою є відсутність інклюзивних програм та спеціалістів (інструкторів) в галузі адаптивного туризму для роботи в інклюзивних групах, до теперішнього часу діють стандартні програми для загальної аудиторії, які розраховані на

участь здорових, фізично підготовлених дітей. Ще одною перешкодою на шляху створення єдиного туристського простору для здорових дітей та дітей-

інвалідів є відсутність інфраструктури – пандусів, сенсорних смуг, сучасних технічних пристроїв для занять на скеледромах та спеціального спорядження.

Список використаних джерел:

1. Arsenenko I.A., Topalova O.I. Invalidnyi turizm: ponyattia, klasyfikatsiia // Zbirka naukovykh statei: Problemy ta perspektivu rozvytku nauky na rochatku tretioho tysiacholittia u krainakh Evropy ta Azii. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2014. – S. 9-11. [Арсененко І.А., Топалова О.І. Інвалідний туризм: поняття, класифікація // Збірка наукових статей: Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 9-11].
2. Beydik O.O., Topalova O.I. Klasyfikatsiia ta novi typu adaptivnoho turizmu / II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia: Turizm i hostynnist v Ukraini: stan, problemy, tendentsii, perspektivu rozvytku. – Cherkasy: Brama-Ukraina, 2014. – S. 8-13. [Бейдик О.О., Топалова О.І. Класифікація та нові типи адаптивного туризму / II Міжнародна науково-практична конференція: Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку. – Черкаси: Брама-Україна, 2014. – С. 8-13].
3. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti invalidiv v Ukraini» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>].
4. Kontsepsiia Derzhavnoi prohramy «Zdorova dityna» na 2008-2017 rr. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://health-ua.com/articles/2030.html> [Концепція Державної програми «Здорова дитина» на 2008-2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health-ua.com/articles/2030.html>].
5. Natsionalna dopovid pro stanovyshe osib z invalidnistiu v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://rodyna.at.ua/files/st.doc> [Національна доповідь про становище осіб з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rodyna.at.ua/files/st.doc>].
6. Dovidnyk «Dytiachykh turystykykh baz i taboriv, tsentriv turizmu i kraieznavstva uchnivskoi molodi, stantsii yunykh turystiv» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://mon.gov.ua/ua/activity/education/59/pozashkilnaosvita_ukraini/udctk/dov13/ [Довідник «Дитячих туристських баз і таборів, центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/ua/activity/education/59/pozashkilnaosvita_ukraini/udctk/dov13/].
7. Informatsiia pro stan rozvytku turystsko-kraieznavchoi roboty sered uchnivskoi molodi v Ukrayini (stanom na 1 veresnia 2002 roku) / Turizm i kraieznavstvo // Informatsiino-metodychnyi visnyk №16. – K., 2002. – S. 38-45. [Інформація про стан розвитку туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді в Україні (станом на 1 вересня 2002 року) / Туризм і краєзнавство // Інформаційно-методичний вісник №16. – К., 2002. – С. 38-45].

Summary

Alexander Beydik, Olesya Topalova. IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE TOURISM PROGRAMS IN GENERAL EDUCATION AND NON-FORMAL INSTITUTIONS OF UKRAINE.

Today in Ukraine, children with disabilities have the fullness of rights on an equal basis with children without disabilities. This is confirmed by Art. 1 Law of Ukraine "On the basis of social protection of disabled people in Ukraine", according to which people with disabilities, including children with disabilities in Ukraine have the fullness of the socio-economic, political and personal rights and freedoms enshrined in the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine and international agreements ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. Creating inclusive groups in education, tourism, physical culture and sport is a major challenge for solving problems related to self-adaptation, physical, social and psychological rehabilitation, meaningful leisure activities, participation in tourism activities for children with disabilities. Development and implementation of inclusive programs in secondary schools and after-school require detailed studies medicine, pedagogy, psychology, tourism and others. The relevance of this topic due to the rapid development of inclusion in education, increase in the number of children with disabilities in general education and extracurricular institutions of Ukraine and the need to create inclusive groups and programs in tourism. Inclusive group - a group in which the practice sessions in sections of general or non-school children with special health groups and disabled children together with the entire group on a specially designed inclusive program. Inclusive program – a system of special measures adapted to the different needs of children, based on the principle of ensuring the rights of children to learn their place of residence and provides classes in terms of general educational and extracurricular institutions, regardless of the social status of the child. According to information directories Children tourist centers and camps, tourism and local history work students and young travelers stations Ukraine, regional and national significance offer visitors besides training sessions with various kinds of tourism, actively participate in team games, competitions, discos, competitions, quizzes, tourist hikes, excursions and classes on climbing walls.

Key words: disabled child, inclusive education, inclusive program, inclusive group, camping space, social and psychological rehabilitation, barrier-free environment.